

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2019-23-2-210-220>

УДК 373.2 [-044.332: - 053.4]

ORCID ID 0000-0001-5700-8044

Наталія Шкляр,

кандидат педагогічних наук,
Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ

ПРОБЛЕМА АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ ДО УМОВ ЗДО ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Анотація. Статтю присвячено розгляду проблеми дослідження особливості адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти як соціально-педагогічної проблеми.

Метою статті є презентація результатів науково-дослідної роботи щодо адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти в контексті первинної соціалізації.

Уточнено сутність дефініцій та концептуальних положень, які розкривають специфіку поняття «адаптація дітей раннього віку до умов ЗДО».

На основі теоретико-методологічного аналізу проблеми у філософії, психології, педагогіці визначено поняття «адаптація дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти» як стійку позитивну емоційну спрямованість особистості, що виявляється у прийнятті дитиною ритму і правил життя групи, прагненні налагоджувати добрі взаємини з оточуючими, виявляти активну позицію в освоєнні різних видів дитячої діяльності, яке розкрито в контексті первинної соціалізації, соціальної адаптації, взаємодії ЗДО та сім'ї як перших соціальних інститутів.

У статті визначено та теоретично обґрунтовано педагогічні умови педагогічного впливу на процес успішної адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти; представлено структуру поняття «адаптація дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти», визначено критерії (когнітивний, емоційно-чуттєвий, поведінковий) з відповідними показниками і рівні адаптованості (високий, вище середнього, середній, нижче середнього, низький) дитини раннього віку до умов закладу дошкільної освіти.

У роботі представлено структуру поняття «адаптація дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти» (когнітивний, емоційний, поведінковий компоненти), характеризувано психологічні механізми адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти (наслідування, ігрова форма діяльності, спілкування і взаємодія з однолітками й дорослими, стресостійкість, соціальні уподобання, пристосування та ідентифікація себе серед інших) як чинника їх успішної адаптації до нової соціальної ситуації.

Ключові слова: адаптація, дитина раннього віку, первинна соціалізація, соціальна адаптація.

Natalia Shkliar,

PhD in Pedagogy,
Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine,
Kyiv

PROBLEM OF ADAPTATION OF EARLY AGE CHILDREN TO THE CONDITIONS OF THE INSTITUTION OF PRESCHOOL EDUCATION AS A PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL PROBLEM

Abstract. The article is devoted to the consideration of the problem of study of the early age children's adaptation features to the conditions of the institution of preschool education as a psychological and pedagogical problem.

The purpose of the article is to present the results of the research work on the early age children's adaptation to the conditions of the institution of preschool education in the context of primary socialization.

The essence of the definitions and conceptual provisions that reveal the specificity of the concept of "adaptation of early age children to the conditions of the institution of preschool education" are clarified.

On the basis of theoretical and methodological analysis of the problem in philosophy, psychology, pedagogy, the concept of "adaptation of early age children to the conditions of the institution of preschool education" is defined as a stable positive emotional orientation of the personality, which is manifested through child's acceptance of the rhythm and rules of a group life, desire to build good relations with others, their active position in development of various types of children's activities, which is revealed in the context of primary socialization, social adaptation, interaction of the institution of preschool education and family as the first social institutions.

The article defines and theoretically substantiates pedagogical conditions of pedagogical influence on the process of successful adaptation of early age children to the conditions of the institution of preschool education; the structure of the concept of "adaptation of early age children to the conditions of preschool education" is presented, the criteria (cognitive, emotional-sensory, behavioral) with relevant indicators and the levels of adaptation (high, above average, average, below average, low) of the early age child to conditions of the institution of preschool education are defined.

The article presents the structure of the concept of "adaptation of early age children to the conditions of the institution of preschool education" (cognitive, emotional, behavioral components), describes the psychological mechanisms of adaptation of early age children to the conditions of the institution of preschool education (imitation, game form of activity, communication and interaction with peers and adults, stress resistance, social preferences, adaptation and identifying yourself among others) as a factor in their successful adaptation to the new social situation.

Key words: *adaptation, early age child, primary socialization, social adaptation.*

Вступ. Сьогодення змушує зростаючу особистість розв'язувати життєві задачі високої новизни й складності, актуалізує необхідність поводитися компетентно у багатоваріантному світі, кваліфікувати події життя за ступенем їх значущості, безпеки, корисності. Отримання дітьми суспільного досвіду на ранніх етапах онтогенезу відбувається у процесі загального розвитку, активної пізнавальної діяльності, спрямованої на вміння орієнтуватися у ситуаціях, пристосування до оточуючої дійсності, усвідомлення власного «Я». У цей період відбувається входження дитини у світ конкретних соціальних зв'язків та засвоєння суспільного досвіду, елементарних правил і норм поведінки, отримання знань, умінь та навичок відтворення багатьох процесів, що відбуваються у соціумі, завдяки власній активній діяльності та прагненню взаємодії зі світом дорослих та однолітків.

Проблема успішної соціалізації особистості, починаючи від народження, належить до числа завжди актуальних, оскільки в кожному історичному періоді, стосовно конкретного суспільства, соціального оточення, в якому відбувається становлення конкретної людини, вона набуває специфічних рис.

Підґрунтям первинної соціалізації дітей раннього віку є соціальний досвід дитини, засвоюючи який, вона конструює образ світу, ставлення до світу дорослих та однолітків. Завдяки особливостям розвитку дітей цього вікового періоду: нестійкого інтересу до соціального довкілля, емоційної чутливості, здатності до наслідування, особливої вразливості фізичного та психічного здоров'я, створюються сприятливі умови для

формування та становлення особистості, розвитку активності як чинника світопізнання, засвоєння соціального досвіду, розвивається важливе особистісне утворення – базисна довіра до світу, що впливає на їх відкритість до соціальних впливів, готовність сприймати інших та взаємодіяти з ними для загального розвитку та соціалізації.

Мета та завдання. Метою даної статті є з'ясування та розкриття проблеми особливостей соціально-педагогічної адаптації дітей раннього віку до умов ЗДО у дослідженнях педагогів минулого й сучасності, визначення чинників, які впливають на процес адаптації дітей раннього віку до нового соціального оточення.

Відповідно до мети, вирішувалися такі завдання:

1. Здійснити аналіз вітчизняних та зарубіжних наукових джерел із проблеми адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти.
2. Уточнити сутність поняття «адаптація дітей раннього віку до ЗДО».
3. Уточнити зміст та структуру провідних категорій дослідження, розробити критерії, показники та рівні адаптованості, підібрати діагностичний інструментарій дослідження.
4. Обґрунтувати педагогічні умови адаптації дітей раннього віку до закладу дошкільної освіти.
5. Розпочати констатувальний етап наукового дослідження та впровадити у педагогічну практику методику адаптації дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань емпіричного дослідження було використано сукупність взаємопов'язаних методів: *теоретичні*: методи аналізу, порівняння та узагальнення наукових джерел з проблеми дослідження дали уявлення про актуальність проблеми, міру її вивченості, допомогли визначити концептуальні засади дослідження; *емпіричні*: спостереження, діагностична бесіда, анкетування дали змогу з'ясувати особливості адаптованості дітей раннього віку до нового соціального оточення та визначити чинники, що на неї впливають; метод експерименту (констатуючий, формуючий та контрольний етапи), буде слугувати визначенню та обґрунтуванню педагогічних умов обраного для вивчення явища.

У констатувальному експерименті брали участь 103 вихованці раннього віку, 35 вихователів ЗДО, які виховують дітей раннього віку, 190 батьків та інших членів родин експериментальних закладів дошкільної освіти ЗДО (ясла-садок) комбінованого типу № 21 м. Кам'янець-Подільський та ЗДО ЦРД «Золотий ключик» м. Нетішин Хмельницької області. Експериментальна робота проводилась з дітьми 3-х років, які вперше починали відвідувати ЗДО або мали тривалу перерву у відвідуванні (літній період канікул після групи раннього віку; тривала хвороба тощо), а отже, переживали адаптаційний період.

Рівень адаптованості дітей раннього віку до нових соціальних умов за визначеними критеріями визначався за комплексними діагностичними методиками (спостереження за емоційними проявами та активністю дитини на етапі адаптації; індивідуальні бесіди «Давай

знайомитися»; завдання з картинками і предметами «Назви і покажи», спостереження за активністю дитини у встановленні контактів, стимулювання ділової активності дитини в різних видах; спостереження за проявами активності в різних видах діяльності, комплекс перевірюваних завдань «Я вмю», стимулювальні мовленнєві вправи).

Результати дослідження. У процесі трансформації суспільства відбувається становлення нового типу особистості, здатної до динамічної адаптації до швидких змін способу життя, який вже не збігається з тими зразками поведінки, що традиційно вважалися нормою суспільства. Передусім йдеться про впевненість, породжену довірою, позитивним ставленням до світу і себе, вміння швидко адаптуватися до незнайомої ситуації, знаходити порозуміння з оточуючими. Ці якості закладаються на етапі первинної соціалізації дитини, вони значною мірою зумовлюються характером соціального середовища, що створюється в родині та перших соціальних інститутах.

На нашу думку, спільне в розумінні категорії соціалізації з різних позицій є розгляд її як процесу засвоєння індивідом певної системи, знань норм і цінностей, що допомагають йому функціонувати як повноправному члену суспільства (Безпалько, 2009; Гончаренко, 2010; Еріксон, 1996; Капська, 2012; Мудрик, 2003; Піаже, 1994; Реан, 2001, Фрейд, 1925).

У сучасному науковому дискурсі таке розуміння означеної категорії дає змогу трактувати соціалізацію як двосторонній взаємообумовлений процес взаємодії людини і соціального середовища, що передбачає її включення в систему суспільних відносин шляхом засвоєння як соціального досвіду, так і самостійного відтворення цих відносин, у ході яких формується унікальна, неповторна особистість (Безпалько, 2009; Зверева, 1999; Капська, 2012; Кононко, 1998; Мудрик, 2003; Піроженко, 2014; Рогальська, 2008).

Адаптація людини – це універсальна властивість живого організму, що забезпечує його життєздатність в умовах, які постійно змінюються і є процесом адекватним пристосуванню функціональних і структурних елементів до оточуючого середовища (Георгієвський, 1989; Зотова, 1977; Милославова, 1974).

Універсальним механізмом адаптаційного процесу є емоційне реагування організму на навколишнє середовище (Ізард, 2013; Симонова, 2006; Яковлєва, 2004; Giddings, 1897; Erikson, 1982). Так, Медведєв розглядає адаптацію як цілеспрямовану системну реакцію організму, що забезпечує для особистості можливість усіх видів соціальної діяльності й життєдіяльності під впливом чинників, інтенсивність і екстенсивність яких веде до порушення гомеостатичного балансу (Медведєв, 2003, с.584).

У психології термін «адаптація» вживається, з одного боку, для позначення якості людини, яка характеризує її стійкість до умов середовища, виказуючи рівень її пристосування. З іншого боку, адаптація виступає як процес пристосування людини до умов, що змінюються (Алексєнко, 2009; Ананьєв, 1996; Бех, 2012; Зверева, 1999; Капська, 2012; Кононко, 1998; Мудрик, 2003).

Адаптація (від лат. adaptation – пристосування) – як соціальна характеристика

усвідомлюється комплексним явищем соціального буття особистості, універсальною властивістю людини, яка забезпечує засвоєння нею соціально корисних стандартів поведінки, ціннісних орієнтацій, гармонізацію взаємозв'язків з новим соціальним середовищем (Александровський, 1976; Березін, 1988; Зотова, 1977; Милославова, 1974; Реан, 2001).

У науковій літературі, поряд з поняттям «адаптація» проходить його антонім – «дезадаптація» – як порушення процесів взаємодії людини з навколишнім середовищем. Деадаптація – це термін, сутність якого проявляється у невідповідності соціопсихологічного і психофізіологічного статусу людини вимогам ситуації життєдіяльності, що не дозволяє їй адаптуватися до умов середовища свого існування (Алексєєнко, 5, с.118).

Деадаптація (від лат. префікса *de* або фр. *des.* зникнення, знищення, повна відсутність) – це термін протилежний адаптації, суть якого виявляється у невідповідності соціопсихологічного і психофізіологічного статусу людини вимогам ситуації життєдіяльності, що не дозволяє їй адаптуватися до умов середовища свого існування (Алексєєнко, 5, с.118). У науковій літературі знаходимо і інші визначення даного терміну, так Георгієвський (1989), Медведєв (1984), Налчаджян (2010), Яковлева (2004) вважають, що деадаптація – це процес порушення гомеостазу особи і середовища; порушення пристосування індивіда через дію факторів оточуючого середовища; порушення «обумовлене невідповідністю природжених потреб особи з вимогами соціуму»; нездатність особи підпорядковувати власні потреби і прагнення соціальним вимогам (Кононова, 2009).

За нашими спостереженнями, потрапляючи в нову соціальну групу, дитина раннього віку може виявляти протягом певного часу деадаптаційні прояви, які впливають на успішну адаптацію дитини до умов закладу дошкільної освіти. Основними ознаками деадаптації дітей раннього віку на етапі входження у нову соціальну ситуацію можуть бути численні невротичні реакції, негативні форми поведінки, замкнутість, зниженні рівня мовленнєвої та загальної психічної активності, формування негативних установок.

Нове сприймається завжди складно, тому опинившись у незнайомому оточенні, дитина переживає брак інформації, проте має інтенсивно адаптуватись до нових обставин – це і викликає емоційне напруження, тривожність різного ступеня вираження. Наявність у дитини попередньої позитивної інформації про нове середовище визначає ступінь її емоційного напруження. Дефіцит адекватної інформації, брак соціального досвіду і обумовлюють виникнення тимчасової деадаптивності дитини.

Процес пристосування (адаптації) дітей до нових умов різний, але в кожній дитини він складається з трьох етапів. Залежно від того, на які фактори звертається увага під час вивчення особливостей адаптації дітей до умов закладу дошкільної освіти, ці етапи мають різну назву. Він поділяється на три етапи: 1) «буря», на цьому етапі на комплекс зовнішніх впливів – організм дитини відповідає бурхливою реакцією та сильною напруженістю; підвищується збуджуваність, тривожність, можливе підсилення агресивності,

спостерігається поганий сон, апетит та настрої; тривалість цього етапу – від 2-3 днів до 1-2 місяців у окремих дітей; 2) «буря затихає», цей період нестійкого стану, коли дитячий організм шукає оптимальні варіанти реакцій на зовнішні впливи; дитина намагається брати участь у спільній діяльності з однолітками, стає більш активною, врівноваженою; цей етап триває від 1 тижня до 2-3 місяців; 3) «штиль», це етап відносного пристосування організму дитини до нових умов, вона розпочинає засвоювати нову інформацію, встановлювати контакти, виявляти активність під час занять; тривалість цього періоду – від 2-3 тижнів до 6 місяців (Безруких & Єфімова, 1996).

Негативне ставлення дитини до ЗДО є одним з проявів ускладненої адаптації, яка може бути спричинена неправильним психолого-педагогічним супроводом адаптаційного періоду з боку дорослих та відсутньою конструктивною взаємодією між батьками і педагогами. На нашу думку, проблема, у першу чергу, полягає в неготовності значного числа батьків майбутніх вихованців до конструктивної взаємодії із ЗДО в якості активного і відповідального за кінцевий результат учасника освітнього процесу.

Студіювання психологічних механізмів формування позитивного ставлення у дитини раннього віку до умов ЗДО дало змогу зробити висновок, що дитина використовує власні механізми з оперттям на особистий досвід, набутий через наслідування, ігрову діяльність, спілкування і взаємодію з ровесниками і дорослими та власні психологічні резерви, пов'язані зі стрессостійкістю, соціальними установками, здатністю до пристосування та ідентифікації себе серед інших.

Вчені, які досліджували процес адаптації дітей до дошкільного соціокультурного простору (Аксаріна, 1974; Ватутіна, 1983; Жаровцева, 2006; Науменко, 2002; Тонкова-Ямпольська, 1980; Юзвак, 1989) з'ясували, що дотримання певних педагогічних умов в адаптаційний період забезпечує успішне прилаштування «новачків» до життя в ньому. А саме: розширення кола соціальних контактів, спілкування; урахування органічних потреб дитини та поступове привчання до режиму ЗДО; забезпечення єдності родинного та суспільного виховання, вимог, які пред'являються дитині; організація різноманітної і змістовної діяльності у відповідності до інтересів та потреб дитини; своєчасне засвоєння дитиною соціального досвіду нового середовища; збереження та розвиток повноцінного фізичного, психічного та соціального «Я» дошкільника; забезпечення емоційного комфорту, задоволення від перебування в ЗДО; підготовка вихователів до педагогічного керування процесом адаптації дітей раннього віку.

Вивчення категорії «адаптація» дало змогу нам визначити компоненти адаптованості дітей раннього віку до закладу дошкільної освіти: 1) когнітивний – елементарна обізнаність, інтерес до оточення; 2) емоційний – емоційна стабільність, позитивно-ціннісне ставлення особистості до інших та себе; 3) поведінковий – практична активність, реальні дії та готовність до мовленнєвої взаємодії.

Компонентна структура адаптованості дітей раннього віку до умов закладу

дошкільної освіти стала підґрунтям для визначення критеріїв, показників і характеристики рівнів адаптованості дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти.

Вибір когнітивного критерію дав змогу комплексно оцінити інтереси та обізнаність дитини. Показниками когнітивного критерію були: пізнавальний інтерес до оточуючих дитину дорослих і дітей (зацікавлений на собі, замкнений, виявляє інтерес до предметного середовища чи до людей, які можуть сприйматися дитиною, як засіб досягнення бажаного, як захист чи цікавість); широта та стійкість інтересів дитини (як вона себе поводить в середовищі, до чого виявляє зацікавленість); елементарна обізнаність (наявність елементарних уявлень).

Вибір емоційно-чуттєвого критерію зумовлено значним впливом емоційно-чуттєвої сфери дитини раннього віку на процес адаптації до нових соціальних умов, адже сприятливий емоційний розвиток дитини впливає на позитивну налаштованість до спілкування, діяльності, самоконтролю та вольових проявів. Емоційно-чуттєвий критерій виявлявся через такі показники: емоційна стабільність, урівноваженість (різні зміни настрою і схильність до істерики, переважає спокійний, позитивний настрій, відкритість до побудови стосунків з іншими); упевненість у собі (сила голосу, постать, широта кроків); контактність (комунікативність, ініціювання своїх дій, відкритість до стосунків з іншими, виступає свідомою потреби дитини у безпосередньо-емоційному спілкуванні із дорослими та однолітками).

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика рівнів адаптованості дітей ЕГ та КГ
на констатувальному етапі дослідження**

Рівні	Констатувальний етапі дослідження		Різниця
	ЕГ	КГ	
Високий	11,3%	5,4%	5.9
Вище середнього	20,2%	12,0%	8.2
Середній	44,7%	43,0%	1.7
Нижче середнього	17,0%	28,3%	11.3
Низький	6,8%	11,3%	4.5

Вибір поведінкового критерію обумовлено активністю, умілою, як самостійності та готовності до мовленнєвої взаємодії з іншими. Показниками поведінкового критерію були: практична активність (співпадіння особистого ритму дитини, із ритмом і темпом життя групи); самостійність в самообслуговуванні (виконання елементарних ігрових і пізнавальних дій, елементи самообслуговування), готовність до мовленнєвої взаємодії з іншими (розуміння мовлення іншої людини, здатність висловити свої потреби, наміри, бажання; опанування базових етикетних формул (привітання, звернення, прохання, вибачення, дякування).

Аналіз результатів констатувального експерименту засвідчив переважно середній та нижче середнього рівні адаптованості дітей раннього віку до умов ЗДО. Це зумовлено

недосконалістю відповідного змістово-методичного забезпечення і ефективних способів оптимізації процесу адаптації, низьким рівнем обізнаності педагогів та батьків зі специфікою перебігу адаптаційного періоду.

Обговорення. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми показав, що адаптація людини – це універсальна властивість живого організму, що забезпечує його життєздатність в умовах, які постійно змінюються і є процесом адекватним пристосуванню функціональних і структурних елементів до оточуючого середовища (Авцин, 1974; Зотова, 1977; Казначеев 1980; Милославова, 1974; Реан, 2006).

Універсальним механізмом адаптаційного процесу є емоційне реагування організму на навколишнє середовище (Додонов, 2003; Ізард, 2012; Плутчик, 1979; Сімонова, 2006). Так, Медведєв розглядає адаптацію як цілеспрямовану системну реакцію організму, що забезпечує для особистості можливість усіх видів соціальної діяльності й життєдіяльності під впливом чинників, інтенсивність і екстенсивність яких веде до порушення гомеостатичного балансу (Медведєв, 2003, с. 584).

Отримані нами результати підтверджуються результати наукових досліджень щодо визначення соціалізації на етапі дошкільного дитинства як сукупності таких важливих моментів, як: набуття соціального досвіду, що здійснюється через діяльність, спрямовану на орієнтування в ситуації; адаптація (пристосування) до навколишнього; входження дитини у світ конкретних соціальних зв'язків і освоєння соціокультурного досвіду, засвоєння цінностей, норм поведінки та активної власної діяльності та спілкування (Алеко, 2016; Безпалько, 2009; Кононко, 1998; Курінна, 2004; Макаренко, 2009; Рогальська, 2016).

Незважаючи на активні психолого-педагогічні розвідки з проблеми соціальної адаптації дитини на ранніх етапах онтогенезу, цей феномен залишається мало дослідженим і недостатньо технологічно розробленим. Вивчення практичного досвіду засвідчило наявність наукового підґрунтя дослідження проблеми адаптації дітей раннього віку до закладу дошкільної освіти, з іншого – виявили низку суперечностей між: 1) утвердженням нової парадигми дошкільної освіти, що передбачає єдність двох інститутів – сім'ї та закладу дошкільної освіти в соціалізації зростаючої особистості, та об'єктивно низьким рівнем їхньої конструктивної взаємодії; 2) необхідністю спільної цілеспрямованої роботи батьків і педагогічного колективу ЗДО з формування позитивного ставлення у дітей четвертого року життя до ЗДО та відсутністю відповідної ефективної практики в системі дошкільної освіти; 3) потребою осучаснення змісту, форм і методів психолого-педагогічного супроводу адаптаційного періоду в групах молодшого дошкільного віку та неналежним вирішенням відповідних завдань в сучасному освітньому середовищі.

Висновки. Проведений аналіз наукових досліджень з питань адаптації дітей раннього віку до закладу дошкільної освіти показав, що цей феномен особистості є актуальною проблемою вітчизняної та зарубіжної науки.

Застосування діагностичних методів та інструментарію дозволило нам виявити

основні проблеми та тенденції організації виховного процесу з досліджуваної проблеми та визначити рівні адаптованості (високий, вище середнього, середній, нижче середнього, низький) дітей раннього віку до закладу дошкільної освіти.

У результаті вивчення теоретичних і дослідно-експериментальних досліджень було доведено, що для адаптації у новому середовищі дитина раннього віку використовує власні механізми та чинники соціалізації на підставі існуючого особистісного досвіду та психологічних резервів.

Аналіз результатів констатувального експерименту засвідчив переважно середній та нижче середнього рівні адаптованості дітей раннього віку до закладу дошкільної освіти. Це зумовлено недосконалістю відповідного змістово-методичного забезпечення і ефективних способів оптимізації процесу адаптації, низьким рівнем обізнаності педагогів та батьків зі специфікою перебігу адаптаційного періоду.

Основні положення та методичні матеріали, рекомендації можуть бути застосовані в практиці роботи закладів дошкільної освіти, у системі післядипломної освіти педагогів дошкільної освіти та в закладах вищої педагогічної освіти під час викладання дисциплін «Педагогіка», «Теорія виховання», «Методика виховної роботи», «Актуальні проблеми освіти і виховання».

Отже, результати нашої роботи підтверджуються результатами інших експериментальних досліджень і розкривають основні проблеми адаптації дітей раннього віку до закладу дошкільної освіти.

Список використаних джерел

- Adler, A. (1988). *Problems children*. Individ. Psychology. V. 44, № 4.
- Giddings, F. (1897). *The Theory of Socialization*. N. Y.
- Erikson, E. (1982). *Life cycle completed*. N.Y.; London: W.W. Norton and Co.
- Алексєєнко, Т. Ф. (2009). *Соціальна педагогіка: словник-довідник*. Вінниця: Планер.
- Александровский, Ю. А. (1976). *Состояния психической дезадаптации и их компенсация* (пограничные нервно-психические расстройства). Москва: Медицина. 271.
- Ананьев, Б. Г. (1996). *Психология и проблемы человекознания*. Москва.
- Безпалько, О. В. (2009). Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі. *Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Київ: Центр учбової літератури.
- Березин, Ф. Б. (1988). *Психическая и психофизиологическая адаптация человека*. Ленинград. 13-21.
- Бех, І. Д. (2012). Особистість у просторі духовного розвитку. *Навчальний посібник*. Київ: Академвидав. (Серія «Альма-матер»).
- Георгиевский, А. Б. (1989). *Эволюция адаптации* (историко-методологическое исследование). Ленинград: Наука.
- Гончаренко, С. У. (2010). *Педагогічні дослідження. Методологічні поради молодим науковцям*. Київ – Вінниця: Планер.
- Зверєва, І. Д. (1999). *Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю України*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Київ.
- Зотова, О. И. (1977). *Методы исследования социально-психологических аспектов адаптации*. Москва. 173-188.
- Изард, К. (2013). *Психология эмоций*. Санкт-Петербург: Питер. 733.

- Капська, А. Й. (2012) Соціальний супровід різних категорій сімей та дітей. *Навчальний посібник*. Київ: Центр учбової літератури, 232.
- Кононко, О. Л. (1998). Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві). *Навчальний посібник для вищих навчальних закладів*. Київ: Освіта.
- Кононова, М. М. (2009). *Глибинні детермінанти психічної дезадаптації*. (Дис. канд. псих. наук). Івано-Франківськ.
- Манова-Томова, В. (1978). *Психологічна діагностика раннього віку* [Текст]. Київ: Вища школа, 66-68; 104-137.
- Милославова, И. А. (1974). *Понятие и структура социальной адаптации*. (Автореф. дис. канд. фил. наук). Ленинград.
- Медведев, В. И. (1984). *Компоненты адаптационного процесса*. Ленинград: Наука.
- Мудрик, А. В. (2003). Социальная педагогика. *Учебник для студентов педагогических вузов*. Москва: Издательский центр «Академия».
- Налчяджан, А. А. (2010). *Психологическая адаптация. Механизмы и стратегии*. Москва: Эксмо, 368.
- Пиаже, Ж. (1994). *Психология интеллекта*. Избранные психологические труды: Пер. с англ. и фр. Москва: Международная педагогическая академия, 51-235.
- Піроженко, Т. О. (2014). Дитина у сучасному соціопросторі. *Навчальний посібник*. Київ – Кіровоград: Імекс-ЛТД.
- Реан, А. А. (2001). Социальная педагогическая психология. *Учебное пособие для психологов и педагогов*. Санкт-Петербург: Питер.
- Рогальська, І. П. (2008). Соціалізація особистості у дошкільному дитинстві: сутність, специфіка, супровід. *Монографія*. Київ: Міленіум.
- Симонова, Г. И. (2006). *Педагогическое сопровождение социальной адаптации учащихся образовательных учреждений: теория и практика*. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Киров.
- Социальная адаптация детей в дошкольных учреждениях* (1990). Под ред. Р. В. Тонкой-Ямпольской, Е. Шмидт-Кольмер, А. Атанасовой-Вуковой. Москва: Медицина.
- Фрейд, З. (1925). *Психоанализ детских неврозов*. Москва – Гиз.
- Яковлева, Е. Л. (2004). *Социальная адаптация детей-сирот в условиях трансформирующегося общества*. (Автореф. дис. канд. социолог. наук). Хабаровск.

References

- Adler, A. (1988). Problems children. *Individ. Psychology*: Vol. 44, Iss. 4.
- Giddings, F. (1897). *The theory of socialization*. N. Y.
- Erikson, E. (1982). *Life cycle completed*. N.Y.; London: W.W. Norton and Co.
- Aliexsieienko, T. F. (2009). *Sotsialna pedahohika [Social pedagogy]*. Vinnytsia: Planer.
- Aleksandrovskii, Yu. A. (1976). *Sostoianiiia psikhicheskoi dezadaptatsii i ikh kompensatsiia (pogranichnye nervno-psikhicheskie rasstroistva) [Mental maladaptation states and their compensation (borderline neuropsychiatric disorders)]*. Moscow: Meditsina.
- Anan'ev, B. G. (1996). *Psikhologiiia i problemy chelovekoznaniiia [Psychology and problems of human science]*. Moscow.
- Bezpal'ko, O. V. (2009). *Sotsialna pedahohika: skhemy, tablytsi, komentari [Social pedagogy: diagrams, tables, comments]*. Kyiv: Tsent'r uchbovoi literatury.
- Berezin, F. B. (1988). *Psikhicheskaiia i psikhofiziologicheskaiia adaptatsiia cheloveka [Mental and psychophysiological adaptation of the person]*. Leningrad.
- Bekh, I. D. (2012). *Osobystist u prostori dukhovnoho rozvytku [Personality in the space of spiritual development]*. Kyiv: Akademvydav.
- Georgievskii, A. B. (1989). *Evolutsiia adaptatsii (istoryko-metodologicheskoe issledovanie) [Evolution of adaptation (historical and methodological study)]*. Leningrad: Nauka.
- Honcharenko, S. U. (2010). *Pedahohichni doslidzhennia: Metodolohichni porady molodym*

naukovtsiam [Pedagogical research: Methodological advice to young scientists]. Kyiv: Vinnytsia: Planer.

Zvierieva, I. D. (1999). Teoriia i praktyka sotsialno-pedahohichnoi roboty z ditmy ta moloddiu Ukrainy [Theory and practice of social and pedagogical work with children and youth in Ukraine]. (Dissertation Abstract, Kyiv).

Zotova, O. I. (1977). Metody issledovaniia sotsialno-psikhologicheskikh aspektov adaptatsii [Methods of study of social and psychological aspects of adaptation]. Moscow.

Izard, K. (2013). Psikhologiiia emotsii [Psychology of emotions]. St. Petersburg: Piter.

Kapska, A. I. (2012). Sotsialnyi suprovid riznykh katehorii simej ta ditej [Social support for different categories of families and children]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury.

Kononko, O. L. (1998). Sotsialno-emotsiyni rozvytok osobystosti (v doshkilnomu dytynstvi) [Socio-emotional development of personality (in preschool childhood)]. Kyiv: Osvita.

Kononova, M. M. (2009). Hlybynni determinanty psikhichnoi dezadaptatsii [Deep determinants of mental disadaptation]. (Doctoral dissertation, Ivano-Frankivsk).

Manova-Tomova, V. (1978). Psykhologichna diahnozyka rannoho viku [Psychological diagnosis of early age]. Kyiv: Vyscha shkola.

Miloslavova, I.A. (1974). Poniatie i struktura sotsialnoi adaptatsii [The concept and structure of social adaptation]. (Dissertation Abstract, Leningrad).

Medvedev, V. I. (1984). Komponenty adaptatsionnogo protsessa [Components of the adaptation process]. Leningrad: Nauka.

Mudrik, A. V. (2003). Sotsialnaia pedagogika [Social pedagogy]. Moscow: Izdatelskii tsentr «Akademiia».

Nalchiadzhian, A. A. (2010). Psykhologicheskaiia adaptatsiia. Mekhanizmy i strategii [Psychological adaptation. Mechanisms and strategies]. Moscow: Eksmo.

Piazhe, Zh. (1994). Psikhologiiia intellekta. Izbrannye psikhologicheskie trudy [Psychology of intelligence. Selected Psychological Works]. Moscow: Mezhdunarodnaia pedagogicheskaiia akademiia.

Pirozhenko, T. O. (2014). Dytna u suchasnomu sotsioprostori [The child in modern social space]. Kyiv-Kirovohrad: Imeks-LTD.

Rean, A. A. (2001). Sotsialnaia pedagogicheskaiia psikhologiiia [Social pedagogical psychology]. St. Petersburg: Piter.

Rohalska, I. P. (2008). Sotsializatsiia osobystosti u doshkilnomu dytynstvi: sutnist, spetsyfika, suprovid [Socialization of personality in preschool childhood: essence, specificity, support]. Kyiv: Milenium.

Simonova, G. I. (2006). Pedagogicheskoe soprovozhdenie sotsialnoi adaptatsii uchashchikhsia obrazovatelykh uchrezhdenii: teoriia i praktika [Pedagogical support for social adaptation of students in educational institutions: Theory and practice]. (Dissertation Abstract, Kirov).

Sotsialnaia adaptatsiia detej v doshkolnykh uchrezhdeniakh [Social adaptation of children in preschool institutions]. (1990). Moscow: Meditsina.

Freid, Z. (1925). Psikhoanaliz detskikh nevrozov [Psychoanalysis of children's neuroses]. Moscow – Leningrad: Hiz.

Yakovleva, E. L. (2004). Sotsialnaia adaptatsiia detej-sirot v usloviakh transformiruiushchegosia obshchestva [Social adaptation of orphans in a transformative society]. (Dissertation Abstract, Khabarovsk).